

BOBURIYLAR MEROSINING JAHON SIVILIZATSIYASIDA AHAMIYATI**Xikmatillayeva Shoiraxon****O‘zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi****Tarix (islomtarixi va manbashunosligi) 3-kurs talabasi****Xikmatillayevashoiraxon@gmail.com****+998887204474**<https://doi.org/10.5281/zenodo.20520379>

Annotatsiya: Ushbu maqolada Zahiriddin Muhammad Bobur va Boburiy shahzodalarning Jahon sivilizatsiyasiga qo‘shgan madaniy-ma‘rifiy, me‘moriy boyliklarning bugungi kunimizdagi ahamiyatini ilmiy tahlil qilamiz

Kalit so‘z: Hindiston, Boburnoma, Agra, Tojmahal, Mubayin, Arjumand Bonu,

Boburiylar sulolasining asoschisi Zahiriddin Muhammad Bobur yaratuvchilik homiysi, fan va madaniyatning jonkuyar himoyachisi bo‘lgan. Uning shiori insoniyatga yaxshilik qilish va ezgulikdan iborat bo‘lgan. Buni biz Boburning quyidagi satrlari orqali ham yaqqol his etamiz:

Bori elga yaxshilik qilgilki, mundin yaxshi yo‘q,

Kim, degaylar daxr aro qoldi falondin yaxshilik.

Bobur Mirzo Hindistonda juda qisqa muddatda u begona yurtning shart-sharoitini o‘rganish, o‘zining yangi saltanatini mustahkamlash kabi ishlarga katta kuch-matonat va vaqt sarf qilgan. Bobur bu ishlar bilan har qancha band bo‘lmasin yaratuvchilik va qurilish ishlariga ham vaqt va imkoniyat topa olgan. «Boburnoma»da uning o‘zi bu haqida shunday hikoya qiladi: «... Nechunkim «Zafarnoma»da Temurbekning «masjidi sangin» imoratini qilurda Mullo Choraf mundoq mubolag‘a bilabitiburkim, Ozarbayjon va Fors va Hindiston va yana o‘zga mamolik sangtaroshlardan har kunda ikki yuz kishi masjidda ish qilurlar edi. Bir Agrada ushbu Agraning sangtaroshlaridin mening imoratlrimda har kunda olti yuz sakson kishi ish qilurlar edi. Yana Agrada va Sekriyda va Baynoda va Do‘lpurda va Gavaliyada va Qo‘yilda ming to‘rt yuz to‘qson bir sangtarosh har kunda mening imoratimda ish qilurlar edi...»¹

Bobur imoratlar qurdirishdan tashqari karvon yo‘llarini tiklash, hovuz, quduq va ariqlar qazdirish ishlari bilan shug‘ullangan, hammomlar qurdirgan. Hindistonda suv tegirmonini birinchi bo‘lib qurdirgan ham Boburdir.

Bobur vafotidan so‘ng avlodlari navbati bilan 1858-yilga qadar Hindistonni idora qilganlar. Ana shu yillar davrida Hindistonning turli shaharlarida barpo etilgan buyuk qurilish obidalari boburiylarning jahon madaniyati taraqqiyotiga qo‘shgan ulkan hissasi hisoblanadi. Dehlidagi Humoyun maqbarasi, Qizil qal‘a ansambli, Jome masjid, Agradagi qal‘a, Tojmahal, Fathpur Sekriy shahri, Sekandaradagi Akbarshoh maqbarasi, Lohurdagi qal‘a va boshqalar ana shular jumlasidandir. Oradan shuncha zamonlar o‘tgan bo‘lsada bu obidalar o‘z mahobati-yu tarovatini

yo‘qotmagan holda hali-hanuz kishilarni maftun etib o‘ziga lol qoldirib kelmoqda.

Boburiy shahzodalarning Hindistonda turli davrlarda qurdirgan arxitektura yodgorliklarining naqadar go‘zalligi va mahobatiga birgina Toj Mahal maqbarasi yorqin misol bo‘la oladi. Bu maqbarani Shoh Jahon (1627–1658) o‘zining sevikli xotini Arjumand Bonu Begim

¹ Захириддин Мухаммад Бобур. Бобурнома. Тошкент, «Шарк» нашриёт матбаа акциядорлик компанияси Бош тахририяти, 2002. 209-бет.

(Mumtoz Mahal) xotirasi evaziga qurdirgan. Arjumand Bonu boburiylar saroyining bosh vaziri Asaf Xonning qizi, Nur Jahon (Jahongirshohning xotini)ning jiyani bo'lgan.

Mumtoz Mahal vafotining bir yilligi munosabati bilan maqbaraga birinchi tosh qo'yiladi. Dehlidagi Humoyun maqbarasi unga andoza bo'ladi, uslub jihatdan o'xshashdir. Farqi shundaki, Humoyun maqbarasi bog'ning o'rtasida qurilgan bo'lsa, Toj Mahal maqbarasi bog'ning to'g'risida joylashgan. Bu ulkan va go'zallikda tengi yo'q arxitektura ansamblining qurilishi 1632-yilda boshlanib 1653-yilda tugallangan.

Olim Ansoriddin Ibrohimov² bergan ma'lumotlariga qaraganda, Toj Mahal shu darajada katta hajmdagi beqiyos qurilish bo'lgan ekanki, 22 yil davomida unga sarf qilingan xarajatlarning hisobini chiqara olmaganlar va shu boisdan bu haqda turli ma'lumotlar tilga olinadi. Bu ulkan qurilishga sarf qilingan xarajatlar bir yerda 6million rupiya deyilsa, boshqa joyda 60 million rupiya deb qayd etiladi.

Bobur Mirzo va boburiylar sulolasidan faxrlansak arzigulik ma'naviy meros na'munalari ham qolgan. Zahiriddin Muhammad Boburning barcha yozgan asarlari bizgacha yetib kelmagan. Unga to'liq bo'lmagan she'riy devoni, Islom dini asoslarini bayon etuvchi «Mubayin» nomli she'riy risolasi, «Vilodiya» deb atalgan

tasavvufga oid bir kitobchanning nazm bilan tarjimai, Bobur ixtiro etgan va «Xatti Boburiy» nomi bilan mashhur bo'lgan alfavit jadvali va albatta, uning shoh asari «Boburnoma» ulug' shoir qoldirgan ma'naviy meros bo'lib avlod-ajdodlarimizning

ma'naviy kamolotiga xizmat qilmoqda. «Boburnoma»ni o'qigan har bir kishi asar muallifi nihoyatda sog'lom va chiniqqan bir yigit bo'lganligiga ishonch hosil qiladi. Chunki 17 yoshli Bobur qish kunida Bekobod yaqinidagi Xachtiyak degan qishloqda tunaydi (bu qishloq hozir ham bor). Sirdaryo yuzi o'shanda sovuqdan muzlagan edi. Bobur ertalab uyg'onganidan zarurat sezib, muzni teshib g'usul qilgan ekan.

«Men umrim bo'yi yo'limda uchragan barcha daryolardansuzib o'tdim», – deb yozadi o'z kitobida Bobur. Demak, u Sirdaryo, Amudaryo, Qobilu Sind, Jamna va Ganga daryolarining hammasidan qulochkashlab suzib o'tgan. Bu faktlarga hech qanday shubhalanmasa ham bo'ladi. Chunki hind olimi V.Dattning yozi shicha, Bobur Hindistonda yashagan davrida, ya'ni 44–45 yasharlik paytlarida Agra qo'rg'onining keng devori ustida ikki soqchi yigitni ikki qo'ltig'iga ko'tarib chopib o'tganini ko'pchilik ko'rgan ekan³. «Boburnoma»da nafaqat Farg'ona va Movarounnahr, shu bilan birga Afg'oniston, Hindiston va Pokiston xalqlarining tarixi, etnografik xususiyatlari, tarkibi, mamlakatlarning jug'rofiy tuzilishi, ma'muriy bo'linishi, tabiati, iqlimi, tog'lari, suvlari, dashtlari, o'simliklar dunyosi va boshqalar haqida mohirona bir tarzda bayon etilgan.

«Boburnoma»ning ahamiyati to'g'risida turli davrda allomalar turlicha fikr bildirganlar. Biroq «Boburnoma»ni inglizchaga o'giran F.Telbotning quyidagi so'zlari g'oyat diqqatga sazovordir: «Hozirgi Hindistonni o'rganmoqchi bo'lgan odam ishni, eng yaxshisi Bobur xotiralarini mutolaa qilishdan boshlagani ma'qul.»⁴

Angliyaning o'zida «Boburnoma»ning 9 marta chop etilgani bu asarga ingliz jamoatchiligi nechog'lik katta e'tibor berayotganligini ko'rsatadi. 1990-yilda «Boburnoma»ning 460-yilligi

² Ансориддин Иброхимов. Бобурийлар мероси, 60-бет.

³ Пиримкул Кодиров. Рухнинг жасорати. «Халк сўзи», 1991 йил. 1 феврал.

⁴ Ансориддин Иброхимов. Бобурийлар мероси, 5-бет.

dunyo uzra keng nishonlandi. Bu hol ulug‘ Vatandoshimiz, temuriylar sulolasining atoqli vakili Zahiriddin Muhammad Boburning jahon miqiyosida o‘z o‘rni va bahosi borligiga yana bir dalildir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Захириддин Мухаммад Бобур. Бобурнома. Тошкент, «Шарк» нашриёт матбаа акциядорлик компанияси Бош тахририяти, 2002 йил. 209-бет
2. Ансориддин Иброхимов. Бобурийлар мероси, 60-бет.
3. Пиримкул Кодиров. Рухнинг жасорати. «Халк сўзи», 1991 йил. 1 феврал